

Piotr Pałys

Jugosłowiańskie charakterystyki serbołużycznych działaczy narodowych z lat 1946–1947

Zgodnie z wypracowanym na forum Europejskiej Komisji Doradczej protokołem o zasadach sojuszniczej kontroli nad Niemcami z 14 listopada 1944 r., głównodowodzący sił zbrojnych czterech mocarstw podpisali 5 czerwca 1945 r. oświadczenie o przejęciu wspólnej odpowiedzialności tak za Niemcy i Berlin jako całość jak i za poszczególne strefy okupacyjne.¹ Władzę nad obszarem, ludnością i gospodarką rozgromionych Niemiec przejęła Sojusznicza Rada Kontroli z siedzibą w Berlinie. Deklaracja berlińska umożliwiała państwow biorącym udział w wojnie z Niemcami oraz tym, które mogły mieć pod ich adresem uzasadnione roszczenia o charakterze handlowym, finansowym czy prawnym, akredytowanie przy tym organie swoich misji wojskowych. Z prawa tego skorzystało łącznie 14 państw.²

Na czele Jugosłowiańskiej Misji Wojskowej (Vojna misija Federativne Republike Jugoslavije kod kontrolnog veća za Nemačku – VMJ) stanął gen. lejtnant Jaka Avšič. Jego zastępcą został ppłk Miodrag Lozić, dotychczasowy naczelnik sztabu lotnictwa armii jugosłowiańskiej. W skład Misji weszli także radcy Ministerstwa Spraw Zagranicznych ppłk Mirko Sardeli i dr Ranko Mikačić, ekspert techniczny do spraw reparacji i restytucji mjr inż. Sava Močilović z dowództwa lotnictwa, ekspert do spraw finansów dr Michailo Smiljanić z Ministerstwa Finansów, referent prasowy kpt. Stane Škrabar, wcześniej służący w sztabie IV Armii, szefowa kancelarii Olga Stuparević z MSZ, korespondent Dobrila Petković z Banku Przemysłowego Jugosławii w Belgradzie oraz stenografka Margarita Kraus z Ministerstwa Obrony Narodowej. Funkcjonariusze ci zostali formalnie zaaprobowani przez Sojuszniczą Radę Kontroli Niemiec. Wraz z nimi do Berlina wyruszyła również trzyosobowa Delegacja do spraw Restytucji, akredytowana przez brytyjski MSZ, ale podległa VMJ. Towarzyszyło im 2 oficerów, podoficer, 14 żołnierzy i 4 pracowników cywilnych personelu pomocniczego – telegrafista, maszynistki, kurierzy, szoferzy i żołnierze ochrony.³

Zadania stawiane przed Misją wyartykułowano w przekazanej ambasadom Wielkiej Brytanii i Stanów Zjednoczonych w Belgradzie nocie werbalnej Rady Ministrów Federacyjnej Ludowej Republiki Jugosławii z 11 sierpnia 1945 r. Główny nacisk kładziono na zapewnienie stronie jugosłowiańskiej należnych na mocy trzeciego, piątego i siódmego paragrafów umowy poczdamskiej reparacji oraz restytucję mienia zagrabionego w czasie okupacji. Misja miała się także zająć licznymi mieszkańcami Jugosławii, którzy w latach 1940–1945 znaleźli się na terenie Niemiec. Do zadań VMJ miało należeć również reprezentowanie handlowych interesów Jugosławii. Deklarowano także, we

¹ E. Cziomer, *Historia Niemiec 1945–1991. Zarys problemu niemieckiego od podziału do jedności*, Kraków 1992, s. 17–22.

² L. Gądek, *Polskie Misje Wojskowe 1945–1949*, Warszawa 1981, s. 8 (przemowa E. Stanczykiewicz).

³ *Diplomatski arhiv Ministarstva spoljnih poslova Republike Srbije* (dalej: *Diplomatski arhiv MSP RS*), *Nemačka 1945*, fascikla broj 26, sign. 6489, *Vojna misija Demokratske Federativne Jugoslavije kod kontrolnog veća za Nemačku* Ministarstvu inostranih poslova Političko odjeljenje, Beograd 28. 11. 1945.

współpracy z aliantami, ściganie zbrodniarzy wojennych oraz udział w politycznej i ekonomicznej odbudowie Niemiec.⁴

Do zadań Misji należało także monitorowanie sytuacji politycznej i społecznej na obszarze jej działania. W ramach tego segmentu przydzielonych jej zadań członkowie VMJ bardzo szybko nawiązali kontakty zarówno z przedstawicielami Domowiny jak i Serbołużyckiego Ziemskiego Komitetu Narodowego. Pośredniczono zarówno w kontaktach z przedstawicielami rządu jugosłowiańskiego jak i członkami kierownictwa radzieckiego aparatu okupacyjnego. W miarę możliwości Serbołużyczanom udzielano także pomocy materialnej. Starano się także jak najwnikliwiej monitorować zarówno położenie mniejszości słowiańskiej, jej stosunki z władzami okupacyjnymi i niemiecką administracją jak i sytuację w serbołużyckim ruchu narodowym. W materiałach dla belgradzkiego ministerstwa spraw zagranicznych znalazły się także charakterystyki czołowych osobistości serbołużyckiego ruchu narodowego.

Główne kryterium w ocenach poszczególnych działaczy stanowiła ich „progresywność“. Do grona postępowych zaliczeni zostali rzecz jasna przede wszystkim aktywiści Domowiny, współpracujący z Socjalistyczną Partią Jedności Niemiec (Sozialistische Einheitspartei Deutschlands – SED). Korla Janak przedstawiony został jako partyjny ekspert w kwestiach łużyckich, inicjator spotkania przedstawicieli Komitetu Centralnego SED z kierownictwem Domowiny z listopada 1946 r., stanowisko partii pryncypialnie stawiający ponad interes narodowy. Według niego Serbołużycanie powinni uzyskać autonomię kulturalną, był jednak zdecydowanie przeciwny niepodległości Łużyc lub ich administracyjnej autonomii w obrębie Niemiec. Kierującego seminarium nauczycielskim w Radworze Michała Nawkę scharakteryzowano jako jedną z najwybitniejszych osobistości i „żywą historię“ serbołużyckiego ruchu narodowego. Bardzo sympatyczny i aktywny, jednak z punktu widzenia jugosłowiańskich komunistów, pomimo przynależności do SED, politycznie nieokreślony. Na taką ocenę zapewne wpływ miała religijność jego i jego rodziny. Jak pisano, wszyscy oni byli fanatycznymi Słowianami, całkowicie oddanymi „myśli słowiańskiej“. Przewodniczący Domowiny a zarazem inspektor dla okręgu szkolnego Budziszyn-Północ Paweł Nedo, opisany został jako energiczny działacz, członek SED, borykający się jednak z rozlicznymi problemami. Członkom przeciwnego skrzydła w serbołużyckim ruchu narodowym przypisywano z kolei rozsiewanie pogłosek, jakoby był on członkiem partii narodosocjalistycznej. Informacje takie rozpowszechniać miał w trakcie swego pobytu w Belgradzie Jurij Rjenč. Autor opracowania miał także widzieć pochodzący z kancelarii Wilhelma Piecka dokument, w którym przewodniczący SED miał ten domniemany epizod Nedzie wybaczyć.⁵ W rzeczywistości Nedo w 1933 r. przyjął funkcję doradcy ds. kultury przy budziszynskiej NSDAP, jednakże bez pozostawania członkiem partii. Wbrew intencjom nazistów swą funkcję wykorzystywał do wzmacniania serbołużyckich wspólnot. W efekcie wysunięto jego kandydaturę na stanowisko przewodniczącego Domowiny.⁶

⁴ Dyplomatski arhiv MSP RS, Nemačka 1945, fascikla broj 26, sign. 3016, Note Verbale, Beograd 11. 8. 1945.

⁵ Dyplomatski arhiv MSP RS, Nemačka 1947 fascikla broj 91, sign. 4516, Vojna misija Federativne Narodne Republike Jugoslavije kod kontrolnog veća za Nemačku Ministarstvu inostranih poslova Političko odjeljenje – Organizacije i ličnosti Lužičko-serbskog pokreta. Prilog III. Spisak lužičko serbskih vodećih ličnosti, Berlin 31. 12. 1946.

⁶ A. Bręzanec, Kontakty polsko-serbołużyckie w działalności Pawła Neda (1934–1950), „Pro Lusatia. Opolskie Studia Łużycoznawcze“ 2002, t. 1, s. 63–64.

W działalność polityczno-organizacyjną angażowali się również czołowi serbołużyccy twórcy. W przypadku malarza Měrcina Nowaka-Njechorńskiego dostrzegano jego zainteresowanie działalnością na niwie propagandowej oraz aktywność w przygotowaniu serbołużyckich postulatów na przyszłą konferencję pokojową. Znana dolnołużycka poetka Mina Witkojc działała na rzecz przebudzenia narodowego swych krajan i organizowania struktur Domowiny w okolicy Chociebuża. Zaliczano ją do grona najaktywniejszych bojowników o sprawę wolności Łużyc i zwolenników idei słowiańskiej.

Do grona „postępowców“ zaliczano także przedstawicieli kościoła katolickiego. Mianem „entuzjastycznego Słowianina“ określono czołowego serbołużyckiego poetę, proboszcza parafii w Radworze, ks. Józefa Nowaka. Podkreślano przy tym jego pragmatyzm, nakazujący mu ponad zagadnienia religijne stawiać kwestię narodową i głosować na SED. Nie było to jednakże jednoznaczne z pełnym zrozumieniem ideologii socjalizmu, w czym miał przeszkadzać widoczny jeszcze wpływ antykomunistycznej propagandy z czasów nazizmu. Za programem Socjalistycznej Partii Jedności Niemiec opowiedział się również proboszcz parafii w Chróścicach, ks. Jan Wjenka. W swych kazaniach piętnował niemiecki imperializm i występkę nazizmu. Obecny na nabożeństwie celebrowanym przez ks. Wjenkę przedstawiciel Misji stwierdził, że kazanie przypominało wiec antyfaszystowski. Chróścicki proboszcz odmówił także odczytania zawierającego antysłowiańskie akcenty listu pasterskiego biskupa miśnieńskiego Petera Legge.⁷ Do grona postępowych działaczy zaliczono także ks. Jurija Handrika. Dowód swego progresywnego nastawienia dał on podczas lokalnych wyborów w Saksonii, przeciwstawiając się nawoływaniom płynącym ze strony niemieckiego kleru, zachęcającego Serbołużyczan do głosowania na CDU.⁸

Odniesiono się także do kierowanych do radzieckich władz okupacyjnych ze strony Niemców donosów, zarzucających Serbołużyczanom dewocję, utożsamianą z „reakcjonizmem“. Misja zarzuty te odpierała, wskazując, że religijność nie przeszkadza w słowiańskiej orientacji. Nie przekreślała także perspektywy adaptacji postępowych tendencji. Jak wskazywano, dalecy od takich obciążeń Niemcy i ich partie polityczne w absorpcji nowych porządków kierowali się wyraźnym koniunkturalizmem. Niemniej takie postawy światopoglądowe jak prezentowana przez Jana Skalę, określonego mianem komunisty, były w społeczeństwie serbołużyckim niezwykle rzadkie. Pomimo tak zdefiniowanej orientacji nie stracił on kontaktu z serbołużyckim środowiskiem. Dlatego też z jego osobą Serbołużyczanie wiązali nadzieje na konstruktywne porozumienie z Rosjanami. Dlatego też jego strata była dla serbołużyckiego ruchu narodowego wyjątkowo ciężkim ciosem. Odnośnie okoliczności śmierci Skali stwierdzano, powtarzając zapewne to, co usłyszano od przedstawicieli radzieckiej administracji okupacyjnej, że nie da się ustalić okoliczności tej tragedii.⁹

⁷ Diplomatski arhiv MSP RS, Nemačka 1947 fascikla broj 91, sign. 4516, Vojna misija Federativne Narodne Republike Jugoslavije kod kontrolnog veća za Nemačku Ministarstvu inostranih poslova Političko odjeljenje – Organizacije i ličnosti Lužičko-serbskog pokreta. Prilog III. Spisak lužičko serbskih vodećih ličnosti, Berlin 31. 12. 1946.

⁸ Diplomatski arhiv MSP RS, Nemačka 1947 fascikla broj 91, sign. 4516, Vojna misija Federativne Narodne Republike Jugoslavije kod kontrolnog veća za Nemačku Ministarstvu inostranih poslova Političko odjeljenje – Organizacije i ličnosti Lužičko-serbskog pokreta. Prilog I. Funkcioneri „Domovine“ i „Lužickoserbske narodne rade“, Berlin 31. 12. 1946.

⁹ Diplomatski arhiv MSP RS, Nemačka 1947 fascikla broj 91, sign. 4516, Vojna misija Federativne Narodne Republike Jugoslavije kod kontrolnog veća za Nemačku Ministarstvu inostranih poslova Političko odjeljenje – Organizacije i ličnosti Lužičko-serbskog pokreta. Prilog III. Spisak lužičko serbskih vodećih ličnosti, Berlin 31. 12. 1946.

W gronie charakteryzowanych osobistości nie mogło zabraknąć dra Jana Cyża, zdolnego finansisty i działacza gospodarczego, cieszącego się zaufaniem zarówno Rosjan, jak i niemieckich komunistów, członka SED. Wskazano przy tym na odróżniającą go od innych liderów serbołużyckiego ruchu narodowego orientację polityczną, kształtowaną w czasie pobytu w Czechach przez tamtejszy ruch agrarystyczny.¹⁰

Poważny problem stanowiło antyserbołużyckie nastawienie wielu przedstawicieli niemieckiej większości. Pomimo że, jak stwierdzono, aż 80 procent Serbołużyczan miało opowiedzieć się za nowym reżimem, głosując w wyborach lokalnych na listy SED, starano się przykleić im łatkę „reakcjonistów“. Boleśnie miał tego doświadczyć jeden z najbardziej znanych działaczy serbołużyckich, Jakub Šajba. Według informacji pozyskanych przez VMJ został on na skutek niemieckiej denuncjacji wywieziony przez Rosjan na roboty do Związku Radzieckiego. Na podstawie kontaktów z jego rodziną autor opracowania konstatawał, że Šajba jest postępowym słowianofilem więcej wartym niż tysiąc byłych zwolenników Hitlera, aktualnie noszących w kieszeniach marynarek legitymacje z czerwoną gwiazdą.¹¹

Punkt odniesienia dla powyższych opinii stanowiły odnalezione w siedzibie gestapo po zdobyciu Budziszyna przez Wojsko Polskie w maju 1945 r. charakterystyki 22 czolowych osobistości serbołużyckiego życia narodowego pochodzące z roku 1935: „[...] po przilożeniu spisku, kojeg original je bio odmah po oslobodjenju nadjen u kancelariji Gestapa u Budišinju. Personalni podaci Gestapa dosta su karakteristični, a niže navode se i moja zapažanja, ukoliko sam uspio neke od spomenutih da bolje upoznam.“ Nie zawsze jednak udawało się autorowi omawianego materiału, którym zapewne był referent prasowy VMJ kpt. Stane Škrabar, właściwie zidentyfikować niektóre z wymienionych tam postaci. Stąd też zakłopotanie, wywołane zawartą tam informacją o przynależności Janaka do Oddziałów Szturmowych Narodowosocjalistycznej Niemieckiej Partii Robotników (Die Sturmabteilungen der Nationalsozialistischen Deutschen Arbeiterpartei – SA). Tyle tylko, że wpis w dokumencie Gestapo dotyczył jednego z przywódców serbołużyckiego „Sokoła“, Gustawa Janaka, który z osobą działacza komunistycznego, Korli Janaka nie miał nic wspólnego. Podobne rozterki pojawiły się przy postaci Lorenca–Zalëskiego. Jugosłowiańskiego funkcjonariusza intrygowało, jak ktoś, określany w latach trzydziestych jako przeciwnik marksizmu, mógł zostać zatrudniony w charakterze tłumacza w administracji Radzieckiej Strefy Okupacyjnej Niemiec. Tyle tylko, że notatka zawierająca takie stwierdzenie odnosiła się do Jakuba Lorenca–Zalëskiego, który zmarł na początku 1939 r. Nie mógł więc po wojnie pracować dla Rosjan. Kwestią do wyjaśnienia pozostaje więc, kim była osoba opisywana w materiale VMJ. Lepsza znajomość najnowszej historii serbołużyckiego ruchu narodowego rozwiałaby również wątpliwości, czy pastor Jan Křižan – w niemieckiej transkrypcji Jan Zieschang – nie jest tożsamy z ks. Janem Cyżem.¹²

Jugosłowiańska Misja Wojskowa monitorowała również narastający od połowy 1946 r. konflikt Domowiny ze środowiskiem Serbołużyckiej Rady Narodowej. W jej siedzibie z powątpiewaniem przyjęto zapewnienia Jurija Rjenča o porozumieniu pomiędzy oboma skrzydłami serbołużyckiego ruchu narodowego. Trafnie diagnozując intencje obu stron, kierownictwo Misji stwierdzało, że obie grupy w rzeczywistości nie zamierzały korygować swych stanowisk. Domowina, określana przez gen. Avšiča mianem „grupy budziszzyńskiej“, nie tracąc z pola widzenia kwestii niezależnienia

¹⁰ Ibidem.

¹¹ Ibidem.

¹² Ibidem.

Łużyc, współpracowała z SED. Liczono, że korzystając ze wsparcia władz radzieckich uda się uzyskać koneksje dla serbołużyckiego ruchu narodowego. Grupa druga odrzucała współpracę z niemieckimi partiami politycznymi, bezkompromisowo stawiając na niezależność.¹³ Kierownictwo tej frakcji w ocenie kpt. Stane Škrabara tworzyli Jurij Cyž, jego żona Marka oraz Jurij Rjenč. Charakteryzując tego ostatniego, attache prasowy Misji podkreślał jego zaangażowanie na polu narodowym, stwierdzając jednocześnie, że brak jasno skryształizowanych poglądów politycznych w połączeniu z dużymi ambicjami częstokroć zaciemniał mu trzeźwy ogłąd rzeczywistości. Škrabar zarzucał mu także oportunizm, przejawiający się w atakach na tych spośród przywódców serbołużyckich, którzy poszli na współpracę z SED. Jemu także przypisywano sporą część winy za to, że na Zjeździe Wszechsłowiańskim pojawiły się dwie serbołużyckie delegacje.¹⁴

Pomimo to dr Mikačić utrzymywał kontakty z Rjenčem jeszcze do połowy 1947 r.¹⁵ W maju 1947 r. przewodniczący Domowiny Pawoł Nedo oskarżył przed kpt. Škrabarem czołowych reprezentantów ŁSNR, w tym także Jurija Rjenča, o pozostawianie „na służbie międzynarodowej reakcji“. W tej sytuacji oficer jugosłowiański sugerował, aby w wypadku, gdyby oskarżenia te okazały się prawdziwe, zastanowić się, czy Rjenč może nadal pozostawać uznanym pełnomocnikiem ŁSNR przy Prezydium Zgromadzenia Narodowego FNRJ.¹⁶ Sugestię tę potraktowano w Belgradzie poważnie, nakazując ambasadzie w Pradze sprawdzenie tych pogłosek ze szczególnym uwzględnieniem pełnienia przez Rjenča wspomnianej funkcji.¹⁷ Misja poinformowana została również o jego rzekomym zaangażowaniu w akcję ulotkową grupy określanej mianem: „narodnego partizana Łużica“. Jednocześnie Rjenč zaczął deklarować chęć odbycia kolejnej podróży do Jugosławii, celem poinformowania jej władz o sytuacji na Łużycach. Deklaracje te wprawiły stronę jugosłowiańską w pewne zakłopotanie. Wobec uznania przez wszystkie aktywne na Łużycach siły polityczne Serbołużyckiej Rady Narodowej za organizację „reakcyjną“ dalsze tolerowanie statusu Rjenča jako jej oficjalnego przedstawiciela przy władzach FNRJ stawiałoby je w stosunkach z Rosjanami w dwuznacznym świetle. Dlatego też Škrabar stanął na stanowisku, że ze względu na oskarżenia o kierowniczą rolę w reakcyjnym „Narodnym partizanie Łużica“, o czym świadczyć miały znalezione ulotki, oraz wobec rozpadu ŁSNR jego akredytacja wygasa, o czym

¹³ Diplomatski arhiv MSP RS, Nemačka 1947, fascikla broj 91, sign. 43033, Vojna misija Federativne Republike Jugoslavije kod kontrolnog veća za Nemačku Ministarstvu inostranih poslova Političkom odjeljenju – Nesuglasice između Lužičkih Srba okupljenih oko Domovine sa onima oko Narodnog Vijeca, Berlin 12. 2. 1947.

¹⁴ Diplomatski arhiv MSP RS, Nemačka 1947 fascikla broj 91, sign. 4516, Vojna misija Federativne Narodne Republike Jugoslavije kod kontrolnog veća za Nemačku Ministarstvu inostranih poslova Političko odjeljenje – Organizacije i ličnosti Lužičko-serbskog pokreta. Prilog I. Funkcioneri „Domovine“ i „Lužičkoserbske narodne rade“, Berlin 31. 12. 1946.

¹⁵ B. Cyž, Za narodnost a nabožnost w pazorach bjezstrašnostnyh službow. Serbski praviznik Jurij Rjenč, [w:] Zatajena njepravda. Politisce přesčehani w Serbach mjez 1945 a 1989, Budyšin 2004, s. 92.

¹⁶ Diplomatski arhiv MSP RS, Nemačka 1947 fascikla broj 91, sign. 49815, Vojna misija Federativne Republike Jugoslavije kod kontrolnog veća za Nemačku Ministarstvu inostranih poslova, Političko odjeljenje – Lužičko-srbsko pitanje, Berlin 21. 5. 1947.

¹⁷ Diplomatski arhiv MSP RS, Nemačka 1947 fascikla broj 91, sign. 49815, Načelnik II regionalnog odeljenja Srdia Prica ambasadi FRNJ Prag, Beograd 3. 6. 1947.

w pierwszej kolejności powinna zostać poinformowana placówka dyplomatyczna Jugosławii w Pradze, aby uniemożliwić ewentualne wydanie mu wizy.¹⁸

Znacznie rzadziej przedstawiciele VJM kontaktowali się z Jurijem Cyżem. Wynikało to przede wszystkim z faktu, że *gros* czasu spędzał on w Pradze, gdzie kierował tamtejszym sekretariatem ŁSNR. Jak oceniano, jego rodzina zmajoryzowała działania na rzecz oswobodzenia Łużyc. On sam kierował propagandą na terenie Czechosłowacji, jego małżonka Marka odbywała misje do Paryża i Londynu, zaś brat Paweł reprezentował Serbołużycką Radę Narodową w Polsce. Jurijowi Cyżowi Misja także zarzucała oportunistyczny w tym sensie, że spoglądał na sytuację zbyt optymistycznie i w przeciwieństwie do innych przywódców serbołużyckich liczył na poparcie ze strony Wielkiej Brytanii i Stanów Zjednoczonych.¹⁹ Jak wiadomo, wiosną 1947 r. Nedo oskarżył czołowe postaci Serbołużyckiej Rady Narodowej – Rjenča, Korlę Wirta oraz małżeństwo Cyżów o reakcjonizm. Odnośnie samego Jurija Cyża rozpowszechniano nieprawdziwą informację o wszczęciu przez Sąd Wojskowy w Pradze przeciwko niemu postępowania w sprawie zarzutów organizowania grup terrorystycznych zamierzających podjąć na terenie Łużyc działania wymierzone w organa lokalnej niemieckiej administracji. Oskarżano go także o planowanie zabójstw czołowych działaczy Domowiny. Powodem miała być kolaboracja, polegająca na podjęciu współpracy z niemieckimi komunistami. Hasło do likwidacji miało zostać przekazane za pośrednictwem tajnego połączenia radiowego. W tym czasie VMJ jednoznacznie się już od Serbołużyckiej Rady Narodowej dystansowała. Rezerwa ta datowała się od początku konfliktu tego ugrupowania z SED. Szczególnie odnosiła się do tzw. „grupy praskiej“. Warto jednak podkreślić, że funkcjonariusze Misji nie przyjmowali bezkrytycznie do wiadomości całości wymierzonej w ŁSNR retoryki, wskazując, że przecież początkowo propagowała ona głosowanie na listy SED. Źródłem zmiany stanowiska w tej materii dopatrywano się w narastającym rozczarowaniu postępowaniem radzieckich władz okupacyjnych, które wbrew nadziejom członków ŁSNR nie zamierzały przekazywać w jej ręce władzy na Łużycach²⁰.

W materiałach poświęconym poszczególnym postaciom serbołużyckiego ruchu narodowego znalazły się również informacje dotyczące ich kontaktów z Jugosławią i stosunku do dzierżącego tam aktualnie władzę reżimu. W notce poświęconej Michałowi Nawce wskazano na jego uczestnictwo w Kongresie Wszechrzeczności w Belgradzie, z którego miał powrócić wręcz entuzjastycznie nastawiony do panujących w Jugosławii nowych porządków. Udział w belgradzkim Kongresie w grudniu 1946 r. odnotowano również w wypadku Měrćina Nowaka-Njechorńskiego²¹ i Korli Wirta²². W odniesieniu

¹⁸ Diplomatski arhiv MSP RS, Nemačka 1947 fascikla broj 91, sign. 44261, Vojna misija Federativne Republike Jugoslavije kod kontrolnog veća za Nemačku Ministarstvu inostranih poslova, Političko odjeljenje – Lužičko-srbsko pitanje, Berlin 21. 7. 1947.

¹⁹ Diplomatski arhiv MSP RS, Nemačka 1947 fascikla broj 91, sign. 4516, Vojna misija Federativne Narodne Republike Jugoslavije kod kontrolnog veća za Nemačku Ministarstvu inostranih poslova Političko odjeljenje – Organizacije i ličnosti Lužičko-serbskog pokreta. Prilog III. Funkcioneri „Domovine“ i Spisak lužičko serbskih vodećih ličnosti, Berlin 31. 12. 1946.

²⁰ Diplomatski arhiv MSP RS, Nemačka 1947 fascikla broj 91, sign. 49815, Vojna misija Federativne Republike Jugoslavije kod kontrolnog veća za Nemačku Ministarstvu inostranih poslova, Političko odjeljenje – Lužičko-srbsko pitanje, Berlin 21. 5. 1947.

²¹ Diplomatski arhiv MSP RS, Nemačka 1947 fascikla broj 91, sign. 4516, Vojna misija Federativne Narodne Republike Jugoslavije kod kontrolnog veća za Nemačku Ministarstvu inostranih poslova Političko odjeljenje – Organizacije i ličnosti Lužičko-serbskog pokreta. Prilog III. Funkcioneri „Domovine“ i Spisak lužičko serbskih vodećih ličnosti, Berlin 31. 12. 1946.

do ks. Jana Cyża wskazano na jego kilkukrotne pobyty w Jugosławii w okresie międzywojennym, co zaowocowało nawiązaniem licznych przyjaźni. Kontekst jugosłowiański poruszono także opisując sylwetkę dra Jana Cyża. Autor opracowania wysunął przypuszczenie, że tenże miał się znaleźć z składzie delegacji czechosłowackiej na kongresie agrarnym w Lublanie, gdzie miał się także zapoznać z działalnością tamtejszego Akademickiego Klubu Agrarnego „Niva”.²³

Przytoczone charakterystyki świadczą o zainteresowaniu VMJ jak i jugosłowiańskiej dyplomacji sprawami łużyckimi. Oddają także optykę stosowaną w oglądzie tak czołowych postaci serbołużyckiego ruchu narodowego jak i całości zagadnienia. Do serbołużyckich poczynań odnoszono się niewątpliwie z wielką sympatią. Jednak w formułowanych ocenach decydujące znaczenie miał czynnik ideologiczny. Pamiętajmy, że w tym czasie jugosłowiańscy komuniści wiernie stali po stronie Stalina. Dlatego też do grona przedstawicieli sił „progresywnych” mogli być zaliczeni jedynie działacze kolaborujący z niemieckimi komunistami i administracją okupacyjną. Przedstawicielom przeciwnego skrzydła w serbołużyckim ruchu narodowym pozostawała w tym układzie rola przedstawicieli „reakcji”. Jednym i drugim nie odmawiano jednakże słowiańskiego nastawienia. Nie uniknięto przy tym pomyłek wynikających z problemów z identyfikacją postaci noszących te same nazwiska. Jednocześnie przytoczono kilka ciekawych informacji wymagających jednakże dalszych weryfikacji.

---

²² Diplomatski arhiv MSP RS, Nemačka 1947 fascikla broj 91, sign. 4516, Vojna misija Federativne Narodne Republike Jugoslavije kod kontrolnog veća za Nemačku Ministarstvu inostranih poslova Političko odjeljenje – Organizacije i ličnosti Lužičko-serbskog pokreta. Prilog I. Funkcioneri „Domovine” i „Lužičkoserbske narodne rade”, Berlin 31. 12. 1946.

²³ Diplomatski arhiv MSP RS, Nemačka 1947 fascikla broj 91, sign. 4516, Vojna misija Federativne Narodne Republike Jugoslavije kod kontrolnog veća za Nemačku Ministarstvu inostranih poslova Političko odjeljenje – Organizacije i ličnosti Lužičko-serbskog pokreta. Prilog III. Funkcioneri „Domovine” i Spisak lužičko serbskih vodećih ličnosti, Berlin 31. 12. 1946.